

Menetelmäkurssi 4 -1: Lapsen ei toivottuun käyttäytymiseen puuttuminen

Olemme nyt käyneet läpi positiivisen kasvattajan pilarit ja hyvinvointitaidot. Hyvällä yhteydellä, kunnioittavalla vuorovaikutuksella ja lapsen taitoja vahvistavalla kasvatuksella, voimme ehkäistä ja vähentää konfliktitilanteita. Kukaan ei kuitenkaan ole täydellinen, eikä parhaimmallakaan ennakoinnilla kokonaan vältetä konfliktitilanteita. Eikä niitä ole tarkoituskaan kokonaan vältellä. Konfliktitilanteista myös opimme paljon. Tarpeemme ja toiveidemme mennessä ristiin, on hyvä osata ratkaista tilanteita yhdessä. Lapsi tarvitsee sovittelun ja ongelmanratkaisun taitoja läpi lapsuuden ja aikuisuudessa. Kuten rajojen pilarissa puhuimme, lapselle on tärkeää olla rajat. Yhtä tärkeää tai jopa tärkeämpää on se, kuinka me pidämme rajoista kiinni. Tässä osassa opettelemme kuinka puuttua lapsen ei toivottuun käyttäytymiseen.

Mitä tapahtuu silloin, kun lapsi käyttäytyy ei toivotusti? Tarkoittaako se sitä, että lapsi ei ”tottele” meitä? Lapsi ei kuuntele? Tai lapsi ei toimi niin kuin toivoisimme? Tottele sana, on tässä tarkoituksella lainausmerkeissä. Positiivisessa kasvatuksessa lapsen ajattelun- ja ongelmaratkaisun taitoja vahvistetaan, ei vain odoteta lapsen tottelevan meidän käskyjämme.

Silloin kun näin käy, niin mitä lapsen toiminta meissä aiheuttaa? Ensinnäkin meille voi nousta pelko siitä, että lapsi laittaa itsensä vaaraan. Kiellämme häneltä pallon pelaamisen autotiellä, koska pelkäämme, että lapsi jää auton alle.

Toiseksi lapsen toiminta vaikeuttaa tavoitteisiin pääsemistä. Jos aikataulullisesti lapsiryhmän tulisi siirtyä ulkoa sisään tai sisältä ulos, mutta lapsi kieltäytyy tästä, vaikeuttaa se tavoitteisiin pääsemistä.

Kolmanneksi lapsen toiminta saattaa aiheuttaa meissä vaikeiden tunteiden nousemista. Lapsi raivoaa ja niin kuin siellä toipumiskyvyn osiossa puhuttiin, niin tunteet tarttuvat ja myös meille tulee vihainen olo tai nousee muita vaikeita tunteita.

Jos otetaan tiivistettynä: Lapsen toiminta aiheuttaa meissä sellaisen reaktion, että meidän pitää puuttua tilanteeseen.

Mitä saatamme tässä tilanteessa tehdä? Voi olla, että jätämme lapsen toiminnan kokonaan huomioimatta. Ajattelemme, että ehkä hän kohta lopettaa tai meillä ei ole esimerkiksi voimavaroja puuttua tilanteeseen. Toiseksi ohjaamaan lasta verbaalisesti tai fyysisesti. Pieni lapsi lieden edestä saatetaan siirtää muualle vääntelemään leikkilieden nappuloita. Isompaa lasta taas ohjeistetaan kieltämällä tai kehottamalla tekemään jotain muuta. Jos tämä ei toimi, yleensä tulee hieman kovemmat keinot käyttöön. Monesti se on joku ”perinteisestä” uhkailu, kiristys, lahjonta - kolmikosta. Jos emme saa pyynnöillämme tai toiveillamme tai järkisyillä lasta toimimaan, niin kuin haluaisimme, alamme uhkailemaan peliajan menetyksellä tai jonkun muun etuuden poistamisella. Voi olla, että menemme niin pitkälle, että alamme haukkumaan ja moittimaan lasta. Vähättelemme tunteita ja esitämme hankalia kysymyksiä. Miksi teet noin? Miksi et voi tehdä kuten haluaisin? Miksi olet noin hankala? Aina sä teet tolla tavalla. Saatamme sanallisesti haukkua ja vähätellä lasta. Aivan viimeisenä askeleena saatamme alkaa ”pelaamaan” rakkaudella. Lapsen suurin pelko on jäädä yksin ja tulla hylätyksi. Joten siinä vaiheessa, kun vanhempi tai hoitaja sanoo, että ”*jää tänne, me mennään. Heippa!*” Aktivoituu lapsen pahin pelko. Se tietenkin toimii, mutta silloin pelaamme pelolla, emmekä toimi rakkaudella.

Osa tavoista on tehottomia, tai tehoavat väliaikaisesti, kuten tarrataulut. Osa, esimerkiksi moittiminen ja vähättely, voivat oikeasti aiheuttaa myös henkistä vahinkoa. Ainakin se katkaisee lapsen ja aikuisen yhteyden ja yhteistyön. Ennen ajateltiin, että moittimalla voi saada lapsen toimimaan toivotulla tavalla. Nyt onneksi tiedetään, että on parempi mennä hyvän kautta. Vaikka joku tapa toimii, se ei välttämättä tarkoita, että se olisi sopiva. Kun lapsi tuntee olonsa hyväksi, hän myös käyttäytyy hyvin.

Meidän täytyy muistaa, että lapsi tekee usein parhaansa konfliktitilanteissa, niin kuin mekin. Halu toimia oikein ei kuitenkaan riitä, jos lapselta puuttuu tarvittavaa tietoa, taitoa tai voimavaroja toimia kuten toivomme. Silloin on kyse siitä, että lapsi ei pysty toimimaan kuten toivoisimme tai tilanteessa tulisi toimia. Hän ei ymmärrä pyyntöämme, osaa toimia tilanteen vaatimalla tavalla tai ei ole kehityksellisesti valmis toimimaan odotuksiemme mukaan. Meillä voi olla myös arvo- tai

tarveristiriita, jolloin lapsella on tarvittava tieto, taito tai voimavarat, mutta lapsi ei tahdo toimia kuten toivomme tai tilanne vaatisi. Takana voi olla epäreiluuden tai voimattomuuden tunne tai lapsesta toive tuntuu huonolta tai hän pelkää sen seurauksia.

Kumpaankin käyttäytymiseen lapsella on kuitenkin hyvät syyt, vaikka aikuisen tavat ratkaista tilanne hieman eroavat. Niitä käymme läpi tulevissa osioissa. On kuitenkin hyvä pystyä erottamaan kummasta on kyse, koska meidän on turha odottaa lapselta sellaista toimintaa, johon hän ei pysty. Tällöin ajamme tilannetta vain syvempään konfliktiin. Ja kun kyse on tahdosta, on turha käyttää aikaa tiedon jakamiseen tai taidon opettelemiseen, vaan lähdemme selvittämään tilannetta rakentavan keskustelun kautta. Kun syy on selvinnyt, voimme edetä kohti ratkaisua.

Kun puutumme lapsen ei-toivottuun käyttäytymiseen, tavoitteenamme ei tulisi olla saada lapsi tottelemaan meitä, vaan että saisimme lapsen ajattelemaan. Kun saamme lapsen ajattelemaan, hän oman oivalluksen kautta toimii tilanteessa toivotulla tavalla. Sisäisen motivaation herättäminen ohjaa kohti hyvää käyttäytymistä. Pelkästään ulkoisella ohjauksella tai ulkoisilla motivaattoreilla emme herätä lapsen omaa ajattelua tai sisäistä motivaatiota. Siksi pelkät käskyt tai muu ulkoinen toiminnan ohjaus ovat vain väliaikaisia tai lyhytnäköisiä toimia. Mitä enemmän panostamme lapsen oman ajattelun, sisäisen motivaation, omien oivallusten tekemiseen ja ongelmanratkaisutaitoihin, sitä helpommaksi oma työmme käy. Kun lapsen omat ajattelu- ja tilanteiden ratkaisutaidot lisääntyvät, hän toimii enemmän itsenäisesti. Se työ ja vaiva, mitä näemme nyt, säästää meidät tulevaisuuden työltä ja vaivannäöltä.

Kaikki tilanteet eivät kuitenkaan voi olla opetustilanteita, joissa alamme käymään tilanteita askel askeleelta. Välillä on kiire päiväkotiin tai kouluun. Aika ei riitä pidempään käsittelyyn. Välillä takana voi olla liian vähäuninen yö ja aikuinen on liian väsynyt. Energiaa ei ole tarpeeksi. Tällöinkin on kuitenkin hyvä olla positiivisia keinoja tilanteen ratkaisuun. Leikit, lorut ja muut tekniikat toimivat hyvin toimintatilanteissa. Eivät suoraan lisää ongelmanratkaisutaitoja, mutta yhteys ja luottamus säilyy ja toiminta on mukavaa. Kaikki tilanteet eivät voi olla myöskään toimintatilanteita. Jos aina käyttää toimintatilanteita ja verukkeena on aika, väsymys tai muu syy, niin emme tue lapsen omaa ajattelua. Silloin kannattaa miettiä omia kasvatuksen tavoitteita. Millä tavalla haluaisin lasten toimivan ja ajattelevan? Viekö nykyinen toimintatapani siihen suuntaan? On myös tilanteita, kun lapsi on liian väsynyt, ylikuormittunut tai stressaantunut. Silloin tilanne ei ole otollinen oppimiselle, vaan lapsi tarvitsee aikuisen vahvempaa ohjausta ja tukea. Näissä aikuisen antamat valmiit vastaukset ovat lapsesta tervetulleita.

On yksi ajatus, mistä meidän kuitenkin on aika päästää irti. Siitä, että lapsi olisi tahallaan hankala tai ärsyttäisi meitä tarkoituksella. Jokaisen ulkoisen käyttäytymisen takana on sisäinen syy ja se ei ole aikuisen ärsyttäminen. Jos lapsi haluaa meidän huomiomme on sisäinen tarve yleensä yhteys. Lapsi ei ole huomioinhakuinen, vaan yhteydenhaluinen. Hän kyllä hakee huomiota, mutta ei sen takia, että haluaisi ärsyttää, vaan sisällä on yhteyden, nähdyksi tulemisen ja rakkauden tarve. Jos katsomme lapsen toimintaa vain tällä tasolla ja ajattelemme lapsen olevan tahallaan hankala, niin usein mietimme rangaistusta tai miten muokkaamme ulkoista käyttäytymistä. Jos kuitenkin ymmärrämme lapsen sisäistä maailmaa, niin alamme miettiä, kuinka autamme lasta oppimaan ja miten ratkaisemme tilanteen. Meidän suhtautuminen lapsen käyttäytymiseen on ratkaisevassa asemassa.

Halusin kehittää mahdollisimman yksinkertaisen mallin, jolla voi puuttua melkein pä mihin tahansa tilanteeseen. Siitä syntyi viisi askelinen kuinka puuttua lapsen ei-toivottuun käyttäytymiseen, jossa ensimmäinen askel on itsesäätely, toinen empatia, kolmas syiden metsästäminen, neljäs kuunteleminen ja viides ratkaiseminen. Jouduin kuitenkin myöhemmin lisäämään näihin vielä 0-askeleen, koska huomasin, että puuttumisrajamme, se mitä hyväksymme lapselta, saattaa vaihdella riippuen päivästä, ympäristöstä, meidän voimavaroista ja esimerkiksi sellaisista asioista kuin nälkä tai kiukku. Itselleni tuli vastaan sellaisia tilanteita, joissa huomasin ja näin myös muiden kasvattajien toimivan, epäjohdonmukaisella tavalla. Näissä tilanteissa lapsen käytös ei ollut muuttunut verrattuna esimerkiksi edelliseen päivään tai edelliseen tapaamiskertaan, mutta omassa sisäisessä maailmassa oli tapahtunut muutos.

Tällä viikolla käymme näistä askeleista 0 - 4. Seuraavalla käymme läpi erilaisia ratkaisumalleja.